از ماجرای تحریم‌های جدید نفتی چه می‌دانیم؟

عملیات روانی در سال هشتم برجام

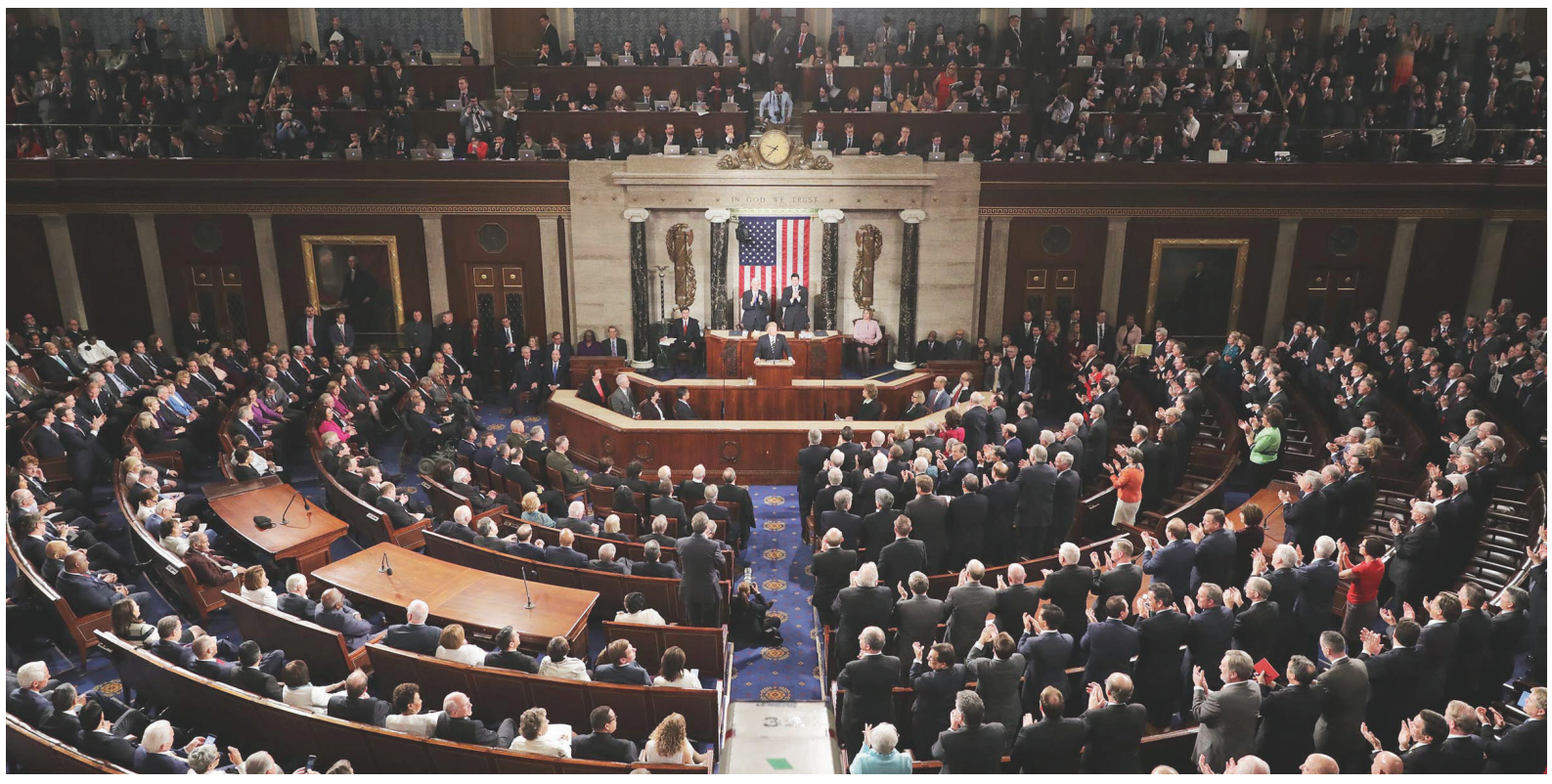

علی مزروعی
خبرنگار گروه نقد روز

پیروزی حماس در نبرد طوفان الاقصی و اخیرا هم رسیدن بندهای غروب برجام پایان تحریم‌های تسلیحاتی ایران اتفاقاتی نیست که توقع داشته باشیم غرب آنها را نادیده بگیرد و از آن بهانه‌ای برای تقابل با ایران نسازد. بیانیه ۴۶ کشور مبنی‌بر تداوم تحریم‌های تسلیحاتی و نیز تلاش سناتورهای آمریکایی برای تشکیل یک صندوق ۱۵۰ دلاری برای حمایت از تحریم‌های نفتی ایران به بهانه حمایت ایران از حماس نمونه‌ای از همین اقدامات تقابلی است. مطابق این لایحه قرار است، برخی البته معتقدند این اقدامات نشانه عقب‌نشینی غرب است و نه تندروی چراکه پس آغاز جنگ غزه احتمال بازشدن پای ایران و سایر گروه‌های مقاومت نیز به ماجرا وجود دارد و غربی‌ها با داشتن احساس ترس از این موضوع سعی دارند جهت مواجهه خود را به جای تنش نظامی به سمت تنش دیپلماتیک سوق دهند. اظهاراتی از این دست که «شواهدی مبنی‌بر حمایت ایران از حماس وجود ندارد« موید این نکته است که غربی‌ها سعی در انکار هرگونه اقدامی از جانب ایران دارند تا مانع از بالاتر گرفتن سطح تنش شوند. به همین دلیل نیز تاکنون آمریکایی‌ها به ایران پیام‌هایی فرستاده و سعی در تلطیف فضا داشته‌اند. برای بررسی چرایی اقدامات سیاسی اخیر غرب و درک نسبت آن با اتفاقات غزه با مهدی رزم‌آهنگ، مهدی خراتیان و محمد کاظمی، سه نفر از کارشناسان حوزه سیاست خارجی به گفت‌وگو پرداخته‌ایم. خراتیان حمایت این لایحه توسط دو سناتور را نشانه غیرمهم دانستن آن ارزیابی کرد و کاظمی نیز اقدامات تقابلی ایران در ماجرای توقیف نفتکش‌ها را عاملی دانست که باعث شده آمریکایی‌ها با ایده‌هایی همچون تشکیل صندوق ۱۵۰ میلیون دلاری بازوهای اجرایی این سیاست را تقویت کنند. مهدی رزم‌آهنگ نیز تدوین لایحه ضد ایرانی اخیر توسط سناتورهای اخیر را اقدامی از پیش برنامه‌ریزی شده دانست که اتفاقات غزه صرفا بهانه اجرایی شدن آن را برای آمریکا پایین آورد. مشروح این گفت‌وگوها را در ادامه می‌خوانید.

لایحه تحریم جدید چیست

محمد کاظمی، کارشناس حوزه تحریم در ابتدا به تشریح ماهیت لایحه ضد ایرانی تدوین‌شده توسط سناتورهای آمریکایی پرداخت و در این باره گفت: «این لایحه را دو سناتور ارائه داده‌اند و این دو عضو تقریبا از ماه آگوست دنبال این بودند که اجرای تحریم‌های صادرات نفت ایران را قوت ببخشند. انتقادی که به بایدن می‌شود این است که در اجرای تحریم‌های نفتی ایران سختگیری ندارد و اجازه فروش نفت را داده است. دموکرات‌ها برای اینکه این تصور را مخدوش کنند لوایحی را به کنگره برده‌اند. در وزارت امنیت ملی آمریکا دفتری با عنوان دفتر تحقیقات وجود دارد. این دفتر از سال ۲۰۱۹ موظف شده است بحث توقیف نفتکش‌ها را صفر تا صد پیگیری کند. برای اینکار یک‌سری رویه‌های حقوقی باید پیگیری شود که هزینه‌های پیشینی دارد. چون وظیفه‌ای برای این دفتر درنظر گرفته شده بود اما بودجه‌ای به آن اختصاص داده نشد این دفتر در اجرای وظیفه‌اش دچار مشکل شده بود. نمایندگان کنگره دنبال این هستند که یک صندوق ۱۵۰ میلیون دلاری با عنوان کمک به تحریم‌های نفتی ایران ایجاد کنند که تمرکزش بر همین بحث توقیف نفتکش‌ها است.»

تقویت سناریوی توقیف نفتکش

کاظمی اینکه این لایحه چگونه به سیاست توقیف نفتکش‌های ایرانی کمک می‌کند را این‌گونه تشریح کرد: «آمریکایی‌ها یک نفتکش ایران را که به سمت چین در حرکت بود در ماه آوریل توقیف کردند و این کشتی را به سواحل تگزاس آمریکا بردند و خبرهایی منتشر شد مبنی‌بر اینکه شرکت‌های نفتی آمریکایی حاضر نشدند نفت ایران را بخرند یا به هر نحوی تخلیه کنند و این نفت همین‌طور در نفتکش روی دریا مانده است. دلیلش هم این بود که ایران هر شرکتی را که بخواهد به این نفت دست بزند تهدید به مقابله به مثل کرده بود. این تهدید هم کارگر افتاد و این برای آمریکا خیلی سنگین تمام شده است. درحالی که اگر رویه‌های حقوقی‌اش را دفتر تحقیقات وزارت امنیت ملی آمریکا انجام داده بود آن وقت با پشتوانه حقوقی می‌توانستند از این نفت استفاده کنند. این امر عاملی بوده است برای اینکه تحریک شوند تا این اقدام را انجام دهند.»

چرایی طرح لایحه

محمد کاظمی در توضیح دلایل سیاسی پشت‌پرده تدوین این لایحه این‌گونه توضیح داد: «نکته بعدی هم دو اتفاق مهمی است که در عرصه سیاست خارجی افتاده است؛ یکی این است که سال هشتم برجام فرارسید و در سال هشتم برجام یک بند غروبی داشت و آن هم این بود که محدودیت‌های سازمان ملل علیه ایران در حوزه موشکی، پهپادی و دفاعی به‌صورت خودکار برداشته می‌شود و این اتفاق به‌صورت خودکار در ۱۸ اکتبر یا ۲۶ مهر افتاد. این نکته منفی‌ای در کارنامه بایدن به حساب می‌آمد که نتوانست به برجام برگردد تا بتواند در این موعد برای جلوگیری از منتفع شدن ایران از این بند غروب مکانیسم ماشه را فعال کند. اتفاق مهم دیگر در عرصه سیاست خارجی نیز اتفاقات فلسطین است که این به‌شدت برای آمریکایی‌ها سنگین تمام شده و آنجا این بحث داغ است که حماس و هر گروه دیگری که دارد آنجا قدرتنمایی می‌کند پشتوانه‌اش در سال‌های اخیر ایران بوده است و ایران هم اگر بتواند همچنان نفت بفروشد دستش برای کمک بیشتر به حماس باز است. این ادعایی است که آنجا مطرح است، لذا اتفاقات اخیر منجر می‌شود به اینکه عده‌ای در آمریکا خصوصا آنهایی که نسبت به ایران تندتر هستند واکنش نشان دهند به این قضیه.»

آیا پیش‌نویس در مجلس آمریکا تصویب می‌شود؟

نمایندگان کنگره تاکنون بارها درصدد تدوین قوانین و لوایح تحریمی ضدایرانی برآمدند اما برخی از آنها درنهایت به تصویب رسیده است. کاظمی در توضیح اینکه چقدر احتمال دارد این لایحه به تصویب برسد، گفت: «برای اینکه بتوانیم پاسخ این سوال را بدهیم که چقدر احتمال دارد این پیش‌نویس به قانون تبدیل شود باید اطلاعاتی از داخل راهروهای کنگره داشته باشیم و من این اطلاعات را ندارم. اما به‌طورکلی تصور من این است که کنگره آمریکا کم‌کم به سمت تصویب مجموعه‌ای از قوانین خواهد رفت تا بتواند فروش نفت ایران را که بالا رفته است با ایجاد خلل به نحوی کنترل و محدود کند. پیش‌نویسی که الان در مجلس برده‌اند نیز از همین جنس است، لذا نه لزوما همین پیش‌نویس اما این امکان وجود دارد که مجموعه‌ای از پیش‌نویس‌های مشابه درنهایت در قالب یک متن تصویب خواهد شد، هرچند فرآیند سختی دارد. لابی‌های مخالف این لایحه نیز در آمریکا وجود دارد و این‌طور نیست که اینها به محض بردن این پیش‌نویس به کنگره بتوانند برای آن رای بگیرند. مقابله ایران با این قضیه هم مقابل سخت و تندی از جنس توقیف است. اگر طرف مقابل اقدام به توقیف نفتکش‌های ایران کند ایران می‌تواند از ظرفیت تنگه هرمز استفاده کند و آمریکا یا هم‌پیمانانش را که در این قضیه مشارکت دارند، اذیت کند.»

لایحه تصویب‌شده چقدر اهمیت دارد؟

در ادامه مهدی خراتیان، کارشناس مسائل بین‌الملل میزان اهمیت پیش‌نویس آماده‌شده را این‌گونه تشریح کرد: «الان خیلی فضا سیال است، به همین دلیل نیز تحلیل مشکل است اما به‌نظر من ایالات‌متحده به‌دنبال افزایش تنش با ایران نیست، لحن بایدن در سخنرانی آخرش هم این را تایید می‌کند. آمریکا نمی‌خواهد خودش را درگیر جنگ منطقه‌ای کند. وضعیتش طوری نیست که بتواند این کار را کند. حالا ممکن است یک سناتور این کار را برای خوش‌خدمتی کرده باشد. اگر چند سناتور معتبر پشت ماجرا می‌بودند می‌شد برای آن اهمیت قائل شد اما اگر این‌طور نباشد خیلی فاقد اهمیت است. نمی‌شود قطعی نظر داد بستگی دارد که چند نفر این را تایید کنند. اگر چند سناتور باهم راجع به آن صحبت کرده بودند می‌شد بیشتر راجع به آن تامل کرد ولی الان نمی‌شود قطعی نظر داد که حتما این اتفاق می‌افتد، لذا برداشت من این است که آمریکایی‌ها تمایلی به افزایش تنش ندارند. اروپایی‌ها هم به‌دنبال به راه افتادن جنگ منطقه‌ای نیستند اما ممکن است برای خوش‌خدمتی حرف‌هایی را مطرح کنند. باید صبر کنیم. الان فضا یک خیلی سیال و غبارآلود است و نمی‌شود قطعی صحبت کرد که سطح تنش کاهش یافته است. احتمال دارد بعد از اینکه کمک‌های غذایی و دارویی وارد غزه شود که البته کاری نمادین است و تحول بنیادینی هم در زندگی مردم غزه ایجاد نمی‌کند، اسرائیل خشونت خود را بالاتر ببرد. اگر حزب‌الله وارد فضا شود هم فضا ملتهب‌تر شده و آن‌وقت ممکن است لحن غربی‌ها ضدایرانی‌تر شود.»

واکنش متقابل ایران چه باشد؟

ایران تاکنون در مقابل سیاست خصمانه توقیف نفتکش‌هایش با رویکردی تقابلی وارد میدان شده است و همین مواجهه نوعی بازدارندگی را در مقابل این سیاست به وجود آورد. لایحه ارائه‌شده درصورت تصویب شاید بتواند پشتوانه حقوقی در داخل آمریکا برای این امر به وجود بیاورد اما ابعاد امنیتی آن همچنان به قوت خود باقی است. لذا به صرف تصویب لایحه نمی‌توان گفت که تعداد اقدامات توقیفی افزایش می‌یابد. خراتیان در مورد اقدامات تقابلی احتمالی ایران این‌گونه توضیح داد: «ممکن است ما خودمان مستقیما این کار را نکنیم و برخی گروه‌های دیگر امنیت ناوگان‌های دریایی دولت‌هایی که کشتی‌های ما را توقیف می‌کنند را زیر سوال ببرند. ممکن است ما خودمان هم درجاهایی ورود کنیم. البته آمریکایی‌ها اکثرا تلاش می‌کنند در قالب ائتلاف‌های دریایی که در منطقه درست کرده‌اند، فعالیت کنند. الان هم عربستان سعودی همزمان مدیریت دو ناوگروه مهم دریایی را در دست دارد که مسئولیت‌شان همین مساله یعنی تامین امنیت تنگه هرمز و باب‌المندب است. سعودی مدیریت این دو ناوگروه را اخیرا از بحرین و بریتانیا تحویل گرفته است. ناوگروه بریتانیایی نیز ناوگروه خیلی مهمی بود چون از زمان تاسیس کارگروه دریایی، فرماندهی‌اش یا دست آمریکایی‌ها بوده یا دست بریتانیایی‌ها و این اولین باری است که عربستان سعودی فرماندهی دو ناوگروه دریایی را به‌طور مشترک در اختیار دارد. آمریکایی‌ها در قالب ائتلاف‌هایشان سعی می‌کنند جلوی ما را بگیرند اما الان حوصله درگیر شدن با ما در بازار نفت را ندارند. اگر نفتکش‌های ما توقیف شوند قیمت نفت بسیار بالا می‌رود. برخی آمارها می‌گویند که ما ۷۰۰ هزار بشکه نفت بیشتر از گذشته صادر می‌کنیم. یعنی میانگین قبلی‌مان یک میلیون و ۳۰۰ هزار بشکه در روز بوده و الان شده دو میلیون بشکه. بازار نفت همین الان هم گارد صعودی دارد و به زور توافق با ونزوئلا کمی کنترل شده است. اگر خبری بیاید که بازار نفت ناامن شده و نفتکشی توقیف شده است قیمت نفت می‌رود، بالای ۱۰۰ دلار. خبر اینکه ایران و آمریکا متقابلا درحال توقیف نفتکش هستند به قیمت‌ها شک وارد می‌کند. اصلا بازار نفت الان تحمل این چیزها را ندارد. آمریکا همچنین به این دلیل نگران بازار نفت است که تورم اصلی آمریکا در ماه آگوست و سپتامبر در حوزه انرژی بوده است.»

چقدر امکان دارد به سمت فعال کردن مکانیسم ماشه حرکت کنیم؟

فضای به‌وجودآمده در منطقه باعث بالا رفتن حد تنش بین ایران و کشورهای غربی شده است. فارغ از ابعاد امنیتی، این تنش ممکن است آسیب‌هایی نیز برای تعاملات دیپلماتیک طرفین داشته باشد. حرکت کشورهای غربی به سمت فعال کردن مکانیسم ماشه ممکن است یکی از همین تبعات دیپلماتیک باشد. در گفت‌وگویی که با خراتیان داشته‌ایم از او در مورد احتمال چنین اتفاقی نیز پرسیده‌ایم. خراتیان معتقد است: «فعال کردن مکانیسم ماشه یعنی اروپا و آمریکا قصد کرده‌اند که قطعنامه‌های تحریمی را علیه ایران برگردانند. این به معنی این است که می‌خواهند سطح جدیدی از منازعه با ایران را آغاز کنند. ایران در جواب این اتفاق می‌تواند خیلی کارها را انجام بدهد و آنها هم می‌دانند که کنارگذاشتن مکانیسم ماشه ممکن است با خروج ایران از NPT مصادف شود. بالاتر از سیاهی هم که دیگر رنگی نیست. خودشان می‌دانند که اگر قرار بر این باشد، ایران هم ممکن است به خیلی از مکانیسم‌ها فکر کند. اروپا فعلا در موضعی نیست که بخواهد سطح تنش را با ما بالا ببرد مگر اینکه حزب‌الله وارد جنگ شود و فضایی به وجود بیاید که دو طرف احساس کنند دیگر دستاویزی برایشان باقی نمانده است. برداشت من این است که حزب‌الله اگر وارد جنگ شود نیتش تصرف یکی از ایالت‌های فلسطین اشغالی همچون الجلیل خواهد بود. صحبت‌های وزیر خارجه هم این بود که اگر سطح تنش بالا برود مرزهای رژیم صهیونیستی تغییر می‌کند.»

آینده تنش امنیتی است نه دیپلماتیک

مهدی رزم‌آهنگ، کارشناس مسائل بین‌الملل نیز همچون خراتیان امکان فعال شدن مکانیسم ماشه را بعید دانسته و با امنیتی توصیف کردن آینده تنش‌ها می‌گوید: «اروپایی‌ها یک بار مکانیسم را فعال کردند اما این مکانیسمی است که در گام به گامش باید اقداماتی انجام شود. آنها فعال کردند مکانیسم را اما گام‌های آتی‌اش را انجام ندادند لذا فعال‌سازی آن محتمل نیست. اینکه طرف‌های اروپایی و آمریکا دائما دارند تاکید می‌کنند که ردپایی از حضور ایران در اقدامات اخیر حماس ندیده‌اند هدف‌شان این است که هرچه می‌توانند ایران را از ورود به جنگ دور نگه‌دارند به همین دلیل نیز فعال کردن مکانیسم ماشه فرض بعیدی است که من خیلی آن را جدی نمی‌گیرم. شاید تلاش‌هایی انجام دهند برای اینکه صادرات نفت ایران کاهش پیدا کند که آن‌هم با توجه به قیمت نفت در بازار جهانی بعید به نظر می‌رسد. صدور مجوز برای صادرات نفت ونزوئلا هم به این دلیل بود که قیمت نفت کنترل شود. الان تنش‌ها در سطح امنیتی است و احتمال بالاگرفتن تنش‌ها در این بعد بیشتر از ایده‌هایی همچون فعال‌سازی مکانیسم ماشه است.»

سوءاستفاده غرب از فضای به‌وجودآمده

مهدی رزم‌آهنگ تدوین لایحه ضدایرانی اخیر توسط سناتورهای اخیر را اقدامی از پیش برنامه‌ریزی‌شده دانست که اتفاقات غزه صرفا بهانه اجرایی شدن آن را فراهم آورد و هزینه‌های رسانه‌ای آن را برای آمریکا پایین آورد. رزم‌آهنگ در این باره توضیح می‌دهد: «سازوکار قانونی آمریکا در طرح و لایحه دادن تقریبا مشابه کشور خودمان است. بخشی از طرح‌هایی که آنجا ارائه می‌شود مبتنی‌بر کار کارشناسی و اندیشه‌ای است. برخی نیز به این صورت است که یک‌سری سناتور دورهم جمع می‌شوند و طرح می‌نویسند. قبل از جنگ غزه هم غربی‌ها می‌خواستند چنین اقدامی را انجام می‌دهند یعنی گفته بودند که اجازه نمی‌دهند معافیت‌های تحریمی اعمال شود. اگر جنگ غزه هم رخ نمی‌داد قطعا این کار را انجام می‌دادند اما این جنگ باعث شد تا طرف‌های غربی بدون هزینه این کار را انجام دهند. قبل از اینکه این اتفاقات رخ دهد اروپایی‌ها یک تحفظی داشتند تا به‌عنوان ناقض برجام شناخته نشوند. لذا بهره‌مندی که ما باید می‌بردیم را دیگر بعید است داشته باشیم.»

پایان یافتن تحریم‌های تسلیحاتی چه اثری بر میزان تبادلات ایران در این زمینه خواهد داشت؟

رزم‌آهنگ به مساله بندهای غروب و پایان موعد تحریم‌های تسلیحاتی که سازمان ملل آن را ابلاغ کرد نیز اشاره کرد و درمورد اثرات این امر این‌گونه توضیح داد: «من بعید می‌دانم در حجم تبادلات تغییری ایجاد کند. ما با همان‌هایی که قبلا در این زمینه فعالیت داشتیم همچنان تبادلات‌مان را ادامه می‌دهیم اما کسانی که به قواعد تحریمی آمریکا پایبند بودند خیلی بعید و تقریبا محال است که با برداشته شدن این تحریم شروع به تجارت با ایران کنند. در این زمینه اتفاق خاصی نمی‌افتد و این‌گونه نیست که زنجیری از دست و پای ایران باز شده و الان شروع کنیم به تجارت تسلیحات.» این کارشناس مسائل بین‌الملل ادعای محمدجواد ظریف که اخیرا در مصاحبه‌ای گفته بود تا زمانی که بندهای غروب محقق نشده بود حتی روسیه هم حاضر نشد به ایران S۳۰۰ بدهد را این‌گونه پاسخ داد: «باید در نظر بگیریم که روسیه آن موقع چه موقعیتی داشت. روسیه تا پیش از جنگ اقتصادش کاملا سمت اروپا بود و خودش را داشت به‌عنوان یک کنشگر اروپایی معرفی می‌کرد اما الان روسیه آن رویکرد را ندارد. به نظرم چین هم موقعیت سابق روسیه را دارد اما اگر هم تبادلی بخواهد بکند حتما به‌صورت غیرعلنی خواهد بود لذا رفع تحریم تسلیحاتی تاثیری بر رفتار چین هم درمورد تحریم‌های تسلیحاتی ندارد.»

آیا بیانیه‌های تحریمی نهایت تنش است؟

اجتناب ورزیدن آمریکایی‌ها از تقابل با ایران این احتمال را به وجود می‌آورد که تنشی بین ایران و غرب قرار نیست به وجود بیاید یا اگر به وجود بیاید حد آن خیلی بالا نیست و نهایتا به چند بیانیه ختم می‌شود. رزم‌آهنگ اما اعتقادش برخلاف این گزاره است: «به نظر من تنش هنوز تمام نشده است. پیش‌بینی من این است که این محاصره ادامه پیدا خواهد کرد و اسرائیل هم پیش‌بینی می‌کند که اگر سطحی از ورود به غزه داشته باشد با مقاومت جدی مواجه نشود. این بازی کفه‌اش بیشتر به سمت حماس سنگینی می‌کند و طرف مقابل برای احیای خود هنوز برگ‌برنده‌ای رو نکرده است. اگر برگ‌برنده را تصرف بخشی از شمال غزه در نظر بگیریم هنوز رژیم صهیونیستی به آن نقطه نرسیده و نمی‌شود گفت که تنش تمام شده است. ضمن اینکه آمریکا هم با آتش‌بس مخالفت می‌کند. از سوی مقابل هشدارهای لبنان به طرف مقابل هم برایشان قابل تامل است و این سوال برایشان وجود دارد که اگر جبهه‌ای در غزه باز شود آیا جبهه‌ای هم در سمت جنوب لبنان باز می‌شود یا نه؟ جنگنده‌های اسرائیلی برای جلوگیری از این امر روی بیروت گردش کردند و هشداری هم به لبنان دادند تا نشان دهند درصورت ورود به جنگ اقداماتی علیه‌شان انجام خواهند داد. همچنین عراق و سوریه را نیز تهدید جدی کردند. این پیام به عراق داده شده که اگر جبهه‌ای از سمت عراق باز شود تحریم‌هایی جدی بر اقتصادش وضع خواهد شد. این برای عراق خیلی مهم است چراکه منابع مالی‌شان کاملا در اختیار آمریکاست. الان نمی‌شود گفت چرا تنش بالا نرفت؛ چراکه ماجرا هنوز تمام نشده و تداوم دارد.»

آینده جنگ

مهدی رزم‌آهنگ در پایان آینده احتمالی جنگ را این‌گونه پیش‌بینی کرد: «رژیم صهیونیستی هنوز بازدارندگی را احیا نکرده و توانسته بگوید من بازی را وارونه کردم اگر جنگ در همین نقطه تمام شود حتما اسرائیل از درون فشارهای جدی متحمل شده و به نظرم برای وارونه کردن معادلات نیاز به گرفتن بخش‌هایی از غزه دارد و من پیش‌بینی می‌کنم که اسرائیل حمله زمینی را آغاز کند.» این کارشناس حوزه روابط بین‌الملل رویکرد جبهه مقاومت در قبال این سناریو را این‌گونه تشریح کرد: «جبهه مقاومت تلاش می‌کند تا جنگ را به مرحله آتش‌بس رسانده و در همین مرحله متوقف کند. نسبت شهدای فلسطینی و کشته‌شدگان اسرائیلی در جنگ‌های گذشته همیشه یک عدد بسیار نامتوازن بود. اسرائیل اگر بخواهد همان نسبت قبل را تکرار کند هنوز هم باید جنگ را تداوم بخشیده و سطحی از نیروی زمینی خود را درگیر جنگ کند. به نظرم با این شرایط جنگ تا دو ماه آینده تداوم پیدا خواهد کرد. به نظرم وارد شدن نیروهای مقاومت به همین صورتی است که این روزها وارد شده‌اند. تلقی‌ام این نیست که یک لشکرکشی عجیب‌وغریب داشته باشیم. فکر می‌کنم حزب‌الله ایده‌هایی همچون جنگ چریکی برای ضربه زدن دارد.»